

УДК 01:061.2(477.74–21)''1911/1923''

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2021.2\(26\).245117](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2021.2(26).245117)

Музичко Олександр Євгенович,

доктор історичних наук,

професор кафедри історії України

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

вул. Єлісаветинська, 12, м. Одеса, 65082, Україна

тел.: (048) 723 58 42

e-mail: sandro06@ukr.net

«НЕПРОФЕСОРСЬКА КОРПОРАЦІЯ»: ПОЗААКАДЕМІЧНІ СПІВРОБІТНИКИ ОДЕСЬКОГО БІБЛІОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА (ДО 110-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ ПЕРШОГО ОБ'ЄДНАННЯ КНИГОЗНАВЦІВ В УКРАЇНІ)

Метою цієї статті є встановлення місця, що посідали у діяльності першого книгознавчого товариства в Україні, Одеського бібліографічного товариства, (1911–1923 рр.), аматорів книги з позаакадемічного середовища, тобто осіб, які не працювали в університетах чи академіях. Встановлено, у роботі товариства взяло участь широке коло викладачів гімназій та училищ, лікарів, юристів, громадські діячі. Вони брали участь в усіх проявах діяльності, зокрема поповненні бібліотеки товариства, читання доповідей тощо. Серед них велику та активну групу складали жінки, що було унікальним явищем для культури Одеси. Залучення позаакадемічних членів зумовило перетворення ОБТ на один з найпомітніших осередків популяризації української культури в Одесі.

Ключові слова: Одеса, Бібліографічне товариство, книгознавство, бібліографія, інтелігенція

У розвитку науки традиційно виокремлюють два етапи: домодерний, що був періодом накопичення знань, формулювання перших протонаукових підходів та модерний, якому був властивий передусім процес нормативізації знань, кристалізації їх в наукову форму, хоча це і не зняло до сьогодні усіх дискусійних питань щодо визначення як загального поняття науки, критеріїв науковості, так і окремих дотичних аспектів. Модернізаційні процеси увиразнилися наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Важливе значення у науковому процесі відігравав процес само-рефлексії. Однією з ланок, що забезпечував обробку лавиноподібної інформації була бібліографічна робота, що тривала на різних рівнях як аматорському, так і академічному. Ця робота мала два основних завдання: упорядкування попередньо накопичених знань та забезпечення процесу формування нових, наукових, що тоді було тотожно явищу позитивізму.

1911 рік займає особливе місце в історії розвитку бібліографії, книгознавства, на території сучасної України, бо саме тоді було засноване Одеське бібліографічне товариство при Імператорському Новоросійському університеті – першого товари-

ства такого профілю в історії України й одного з першого у Центрально-Східній Європі (у назві нашої статті та нижче використовуємо визначення «Одеське бібліографічне товариство», а відтак й аббревіатуру ОБТ, за назвою, що побутувала в останній період його існування за загальноприйнятою в установознавстві та державознавстві практикою (порівн. «УСРР – УРСР»). Виникнення ОБТ було зумовлено великою підготовчою роботою кількох поколінь місцевих вчених, що у кількох попередніх товариствах загальноісторичного та природничого профілів завжди приділяли значну увагу бібліографуванню, реферуванню, рецензуванню праць своїх колег. Не менш важливе значення для формування бази для виникнення товариства мала робота бібліотекарів Рішельєвського ліцею та Новоросійського університету. Провідне ядро товариства становили, природно, співробітники єдиного вищого навчального закладу півдня України та їх колеги з академічного середовища, на що ми звертали увагу у попередній статті [13]. Однак за практикою деяких інших осередків (наприклад, Одеського товариства історії та старожитностей) у житті товариства відігравали роль представники позаакадемічного середовища, тобто особи, які не працювали в університетах чи академіях. Проміжне становище у цьому товаристві займали особи, залишені при університеті для здобуття наукового звання. В ОБТ це була велика група осіб, серед яких передусім слід згадати М. Є. Слабченка. На наш погляд, на час перебування в «аспірантурі» ці особи були членами академічної корпорації і тому їх діяльність в ОБТ залишена поза предметом розгляду цієї статті.

2021 рік ознаменований 110-річчям з дня заснування ОБТ. З цієї нагоди в цій статті ставимо за мету розкрити роль в діяльності ОБТ аматорів книги з позаакадемічного середовища.

Існує певний історіографічний доробок щодо ОБТ, втім, він не є широким [11, с. 434–435]. Історіографія ОБТ веде початок вже від 1915 р., коли у виданні столичного Російського Бібліологічного товариства був наведений короткий нарис про перші кроки діяльності товариства та відзначено, що ОБТ слід зарахувати до найактивніших товариств такого типу у державі [3, с. 28]. На початку 1920-х рр. видатний російський бібліограф Б. М. Городецький відзначав високу репутацію ОБТ [5, с. 6]. Найбільше уваги ОБТ в контексті історії ОНУ імені І. І. Мечникова приділено у виданні 1968 р. Інерція доби «Відлиги» зумовила згадку в окремому нарисі про товариство навіть проскрибованого раніше М. Є. Слабченка та емігранта А. В. Флоровського. Позитивно, що автор нарису пов'язав ОБТ з його наступником – Українським бібліографічним товариством [6, с. 409–411]. Водночас було згадано лише про зусилля ОБТ в популяризації та вивченні російської літератури. Згадано було не лише про академічних вчених, але про аматорів, зокрема, Л. О. Чижикова. У найповнішому нарисі 2015 р. хоча і коротко, але згадано, що ОБТ було проявом діяльності одеської інтелігенції, тобто ця теза має пряме значення для постановки нашої теми [14, с. 242]. Без-

посереднє відношення до нашої теми мають роботи, присвячені біографіям позаакадемічних членів ОБТ [10].

Показником недостатньої вивченості історії ОБТ є наявність певних неточностей, перебільшень, помилок. На їх наявність вказував наприкінці 1950-х років видатний бібліограф Б. С. Боднарський у листах до свого одеського колеги С. Я. Борового [2, арк. 21–22]. Водночас, і сам він припустився помилки, коли датував завершення ОБТ 1922 р., а не 1923 р. Б. С. Боднарський мав рацію, коли відмовлявся визнати Українське Бібліографічне товариство як просто реформоване ОБТ. Водночас, безпосередній зв'язок між товариствами важко не зауважити, як у підходах, так і складі учасників. Не можна погодитись зі спробою відсунути дату заснування ОБТ у 1906 р., а подію 1911 р. звести до простого переназивання [3, с. 44]. Таким чином, констатуємо, що в запропонованому нами ракурсі проблема в літературі не розглядалася, бо ОБТ не розглядалася як мікросоціум.

Найважливішою групою джерел є актові, тобто документи діловодства ОБТ. Здебільшого ці документи було опубліковано в «Известиях» – періодичному друкованому виданні товариства (у 1912–1916 рр. було видано 5 томів). Але частина цих матеріалів залишилась у рукописному вигляді, як частина 45 архівного фонду «Новоросійський університет». Актіві джерела дозволяють зрозуміти поточну ситуацію у роботі товариства, внесок окремих членів відбитий у цих документах рельєфно. Особливістю нашої теми є недостатня опрацьованість товариством справи реєстрування своїх членів: їх реєстр було опубліковано лише одного разу, на початку існування товариства. Ще одну важливу групу становлять наративні джерела. Це передусім праці членів товариства та спогади. Здебільшого ці спогади мали некрологічний характер, що зумовило глорифікаційний «присмак» текстів, згідно відомої давньогрецької сентенції, щоправда, яку дуже часто обривають на найважливішому місці. Праці членів товариства частково публікувалися в «Известиях», і, отже, саме ці тексти найбільшою мірою відбивають діяльність їх авторів у товаристві. Але не менш важливими є тексти, що були опубліковані окремо і часто були результатами доповідей на засіданнях ОБТ.

Серед наукових методів, що використані у підготовці цієї статті, основне значення має просопографічний. Апробований на початку здебільшого для реконструкції «сімейної історії», історії родів, цей метод дедалі ширше використовується задля написання історії різноманітних фахових корпорацій, суспільних груп. Цей метод дозволив проаналізувати діяльність ОБТ у до того неопрацьованому вигляді, як поєднання двох основних корпорацій. Вочевидь, цей метод є однією з численних модифікацій традиційного біографічного та статистичного методів, що теж використані нами. Для наголошення внеску окремих осіб, звичайно, має значення й порівняльний метод. Вочевидь, важливими для нас були напрацювання соціологічного аналізу, передусім мікрогруп.

Хоча до справи заснування ОБТ були причетні передусім викладачі та співробітники університету, розроблений та затверджений статут зафіксував відкритість

[19, с. 6]. Членами ОБТ, попри його університетський статус, могли бути обрані майже будь-які особи, окрім традиційних на той час обмежень (неповнолітні, військові та засуджені). Єдиними умовами були рекомендація з боку двох членів, проходження крізь процедуру балотування та щорічний внесок 3 рублів. Щоправда, університетські професори обиралися без балотування. У цьому плані ОБТ йшло шляхом найстарішого гуманітарного товариства Одеси – Історії та старожитностей. Водночас, в іншому університетському товаристві, Історико-філологічному, домінування університетської корпорації було значно відчутнішим.

У процесі заснування ОБТ активну участь узяв німецький одеський книго-торговець, комісіонер НУ, Г. Г. Фольганті. На других установчих зборах ОБТ 14 травня 1911 р. вперше були присутні серед членів-засновників позаакадемічні особи. З них граф М. М. Толстой був обраний членом Ради. Разом з деякими іншими членами (Г. Е. Вайнштейн, С. Ю. Вітте, З. Є. Ашкеназі, М. М. Толстой уособлював в ОБТ групу заможних аматорів, покровителів книги, науки, освіти. Тоді ж у члени ОБТ була вперше обрана велика група позаакадемічних осіб. Лейтмотивом програмної доповіді «Задачи библиографии» голови ОБТ професора НУ І. А. Линниченка, досить жорсткого у ставленні до аматорів, була ідея високої науковості, що, здавалося б, відсікала від роботи товариства людей далеких від науки, але водночас такі завдання як збирання матеріалів до бібліографії Новоросійського краю, заснування музею Одеси, не могли бути реалізовані без залучення ширших кіл громадськості [7].

У першому списку своїх членів, що ОБТ опублікувало у 1913 р., серед 44 членів та 51 членів співробітників лише меншість становили співробітники НУ та інших університетів. Вони домінували серед членів-засновників та почесних членів (М. Ф. Владимирський-Буданов, В. С. Іконніков, М. І. Петров та ін.). Але навіть цю групу у 1918 р. «розбавив», обраний почесним членом, видатний кримознавець, ялтинець, О. Л. Бертъс-Делагард (щоправда, він так і не проявив себе у товаристві). У подальшому ОБТ постійно розширювало кількість своїх членів.

З цього приводу І. А. Линниченко у властивому для себе сатиричному стилі зазначав: «Чисельність членів нашого товариства зросла значно; до нас приходять *sua sponte* (добровільно), і звичайно ж не в очікуванні якихось матеріальних благ, адже можливість випити стакан чаю не така вже й приваблива порівняно з повинністю членського внеску» [9, с. 284].

Попри те, що товариство після 1913 р. вже не публікувало реєстр своїх членів, безсумнівно, що тенденція зберігалась – більшість з них не належали до академічного середовища. Більшість з цих осіб мали вищу освіту, передусім, НУ, але обрали свідомо, чи за обставинами шлях поза академічних установ. Особи без вищої освіти, що можуть бути включені у класичне поняття аматор науки, а не лише позаакадемічного інтелігента, були меншістю. Хоча серед них є яскраві представники і передусім йдеться про одного з найбільш активних членів ОБТ Л. О. Чижикова та О. М. Дерібаса.

Звичайно, така маса осіб не могла бути однорідною. Найближче до академічного середовища, високої науки, стояли викладачі середніх навчальних закладів Одеси – чоловічих та жіночих гімназій, училищ (Б. О. Лупанов, А. М. Гамов, К. Б. Бархін, Л. П. Ковальчук та ін.). Зазначимо, що і вище згадана група стипендіатів, поєднувала своє стипендіатство з викладанням у середніх навчальних закладах (ця тенденція зберігається і зараз). Випускник НУ С. Л. Аваліані, член Ради ОБТ, тільки за збігом несприятливих обставин не став стипендіатом і присвятив себе педагогіці в середній школі, але при тому аж ніяк не полишаючи наукових студій, що дозволило йому досить швидко посісти помітне місце серед науковців і навіть не лише Одеси, а навіть у ширших масштабах. Він та випускниці Одеських вищих жіночих курсів, передусім Д. Г. Атлас, викладачки різних одеських жіночих гімназій, були серед лідерів ОБТ, головних помічників провідників ОБТ І. А. Линниченко та В. Ф. Лазурського. Серед цих осіб варто наголосити на участі в ОБТ сестри видатного одеського історика. Професора НУ, А. В. Флоровського, Клавдії. У 1919 р. її, вперше в історії НУ серед жінок, обрали доцентом НУ. ОБТ стало першим товариством для А. М. Панкратової, що через кілька десятиліть досягла статусу одного з провідних істориків СРСР. Такі представники вчительства як Н. М. Лазурська, А. П. Мільська, серед іншого, пропагували українську культуру. Так, у доповіді про спогади Х. Д. Алчевської, А. П. Мільська з захопленням наголосила на українському виховному ідеалі [12, с. 72].

Група членів – представники творчої інтелігенції – художники та письменники. Звичайно, основне ядро представляло Одесу (П. О Нілус, Б. В. Едуардс, Є. Й. Буковецький, Д. К. Крайнев, С. Г. Фруг). Щоправда, їх реальна діяльність в ОБТ виявилась мінімальною.

Яскравими представниками близької до цієї групи літературознавців, журналістів, публіцистів були позаодеські, столичні, члени М. О. Гершензон – один з провідних літературознавців Російської імперії початку ХХ ст., який тільки через політичні обставини не зміг увійти до числа академічних вчених; пушкініст М. О. Лернер та С. С. Юшкевич, письменник, уродженець Одеси, але на той час один з численних представників «одеської діаспори» за кордоном. Серед їх одеських колег безумовно провідне місце в ОБТ посів О. М. Дерібас, заступник І. А. Линниченка, автор низки доповідей. Одну зі своїх доповідей він присвятив нетиповій для себе темі філософії А. Бергсона. Значну участь у роботі ОБТ взяло подружжя журналістів та письменників, приятелів І. О. Буніна, Володимира Осиповича та Олени Василівни Недзельських. Активну участь у діяльності ОБТ як доповідач, автор спогадів, взяла ветеран одеської журналістики Анна Леопольдівна Філіппова.

Ще однією групою осіб були практикуючі юристи (І. В. Шерешевський, Г. Ф. Блюменфельд та ін.). З них найбільшу активність виявив випускник НУ, онук одного з перших міських голів Одеси І. І. Андросова, член Одеського

окружного суду Семен Іллєч Андросов, член ревізійної комісії ОБТ. На його смерть у 1915 р. написав некролог І. А. Линниченко, де відзначив, що тривалий час дружив з покійним, захоплювався його любов'ю до Одеси [8].

Привертає увагу діяльність в ОБТ представників негуманітарних професій, передусім лікарів (О. С. Парцевський, Є. С. Главче, С. Е. Марьяшес, В. В. Флоровський). Найактивнішим серед лікарів був І. К. Хмелевський, автор низки доповідей-рецензій. Більшість з них у своїх доповідях та публікаціях в ОБТ «відпочивали» від медичних тем і торкалися питань тільки опосередковано пов'язаних.

Серед групи чиновників найактивнішим виявився випускник НУ, служачий міського банку в Одесі, Йосип Йосипович Філіппов (1884–1916). На основі своїх доповідей в ОБТ він опублікував літературознавчу книжку «Неумирающие темы. Литературные очерки» [20]. Один з примірників цієї книги він подарував І. А. Линниченку з дарчим надписом. Цей примірник нині зберігається у Науковій бібліотеці ОНУ імені І. І. Мечникова. Він аналізував творчість П. Я. Чаадаєва, М. О. Гершензона. Перебуваючи у Лондоні, представник великої одеської караїмської родини Ісаковичів, Володимир Соломонович, надсилав цінні бібліографічні нотатки, що публікувалися на сторінках ОБТ.

Велику групу членів ОБТ складали діячі, що мали різний фах, та місце роботи, але яких головним чином знали як громадських діячів. Безумовно, провідне місце серед них посідав Л. О. Чижигов, дуже активний член ОБТ, автор низки бібліографічних покажчиків (передусім з них відомий про Г. Сковороду), автор ініціативи збирання бібліографії про діячів Новоросійського краю. На початку 1920-х років він входив до складу Ради ОБТ. О. З. Попельницький (1850–1929) був відомий як бібліофіл, власник великої та цінної бібліотеки, дослідник селянського питання [17; 18]. О. О. Смірнітський виступав з доповідями на етнографічну тематику, І. А. Хмельницький – про А. Ф. Коні. Серед цих осіб в ОБТ була низка представників українського національного руху (В. М. Чехівський, П. Т. Климович та ін.), передусім юрист С. П. Шелухин. Більшість громадських діячів, членів ОБТ, на різних етапах свого життя мали проблеми з владою, фактично мали репутацію «неблагонадійних». У публікаціях цих діячів на сторінках «Известий» ОБТ частково присутня властива їм поглядам та досвіду тематика. Наприклад, Л. О. Чижигов опублікував бібліореєстр до біографії кумира своєї молодості П. Л. Лаврова [16]. Вочевидь, їх вільна діяльність в ОБТ з одного боку була віянням часу в умовах тенденцій лібералізації, озахіднення суспільства та держави, з іншого, сприяла репутації ОБТ як не тільки наукової, але й громадської установи, «прогресивного напрямку». Це враження підсилюється наявністю в «Известиях» згадок про К. Маркса, як нейтральних, так і критичних, але не огульно-негативних. У цьому зв'язку символічним виглядає лист, що надійшов до ОБТ у березні 1917 р. від Ю. Ю. Мута з Іркутська. Наголошуючи на тому, що він є колишнім політичним засланцем, він просив надіслати йому «Известия» ОБТ [1, арк. 9].

Деяких членів ОБТ важко віднести до якоїсь конкретної групи. А деякі з них взагалі посідали досить екзотичне місце у житті. Яскравим прикладом є постать Л. С. Мацієвича, багаторічного публікатора історичних джерел з історії церкви. Він був членом ОБТ, але весь цей час перебував в Одесі як пацієнт Психіатричної лікарні. Там само перебувала його надцінна бібліотека. Попри цей незвичайний нюанс, провідні члени ОБТ цінували ерудованість та ентузіазм Л. С. Мацієвича [22].

Незважаючи на свій позаакадемічний статус, відповідні члени ОБТ, дотримувались підходу до поняття бібліографії, на якому неодноразово наполягав І. А. Линниченко: не просто опис та реєстрація книги, але й її аналіз, тобто книгознавство як основа бібліографування, тобто загальне знання про книгу, її осмислення, фактично поєднання історіографії та бібліографії. Прикладом такого підходу є рецензія Й. Й. Філіппова на злободенну на той час книгу «Летопись войны 1914 года» [21]. Привітавши факт видання, рецензент зазначив, що розміщені у ньому вірші є неякісними, не викликають відповідного почуття. Поняття літопис він сприймав не тільки як буквальне відображення подій, щоденник, але як джерело формування світогляду, відображення «душі війни». Також, на його думку, слід було б публікувати солдатські листи з фронту.

Отже, в історії ОБТ можна виокремити такі етапи: 1) 1911–1914 – етап стабільності, розквіту; 2) 1914–1917 рр. – етап в умовах Першої світової війни, що мало значний вплив на тематику, особовий склад і т.п.; 3) 1917–1919 рр. – період кризи в умовах революційних подій, коли ОБТ все частіше діяло не завдяки, а всупереч обставинам; 4) 1920–1923 рр. – період пристосування до нових умов комуністичної дійсності, де ОБТ виступало як носій попередніх традицій. Зрештою, саме це зумовило ліквідацію товариства в його первинному вигляді, але, водночас, фактично трансформацію в Українське бібліографічне товариство, що багато в чому продовжувало традиції «старого». Впродовж усіх цих етапів велику роль у розвитку ОБТ відігравали позаакадемічні особи. Вони брали участь в усіх проявах діяльності ОБТ, зокрема поповненні бібліотеки товариства, читання доповідей тощо. Серед них велику та активну групу складали жінки, що було унікальним явищем для культури Одеси. Це були викладачки гімназій, представниці міської еліти. Досить активну роль у житті товариства, окрім одеських членів, відігравали ті, хто перебували поза межами Одеси. Найчастіше такі особи не брали діяльної участі у товариствах. Але ОБТ вдалося надломити цю тенденцію, про що свідчать приклади лондонця В. С. Ісаковича, петербуржців О. С. Парцевського, О. З. Попельницького, М. Г. Мартинов, рижанина В. Є. Чешихіна. Для тенденцій початку ХХ ст. показово, що саме залучення позаакадемічних членів зумовило перетворення ОБТ на один з найпомітніших осередків популяризації української культури в Одесі, що найскравіше відбилося у доповідях Л. О. Чижикова, С. П. Шелухина, Н. М. Лазурської, О. О. Смірнітського, А. П. Мільської та ін. Таким чином, маємо приклад успішної діяльності наукового товариства

передусім завдяки розширенню його соціальної бази, залученню громадськості. Популяризація науки, стирання межі між «важкою» наукою для науки та громадською наукою є цілком сучасною, актуальною, тенденцією, що має як плюси, так і мінуси. Історичний досвід має сприяти виробленню найбільш вдалих підходів.

Список використаних джерел та літератури

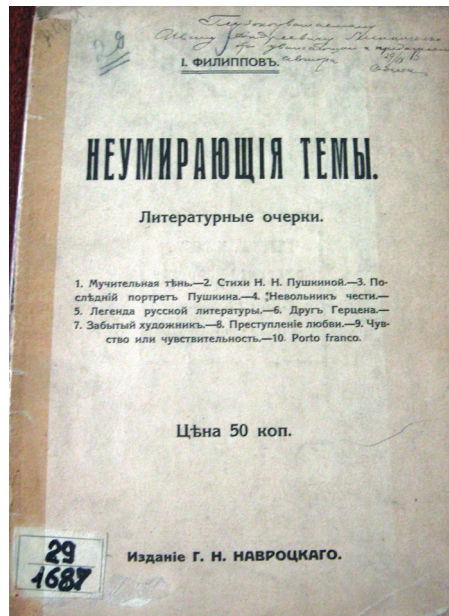
1. Державний архів Одеської області.– Ф. 45.– Оп. 4.– Спр. 2847.
2. Державний архів Одеської області.– Ф. Р-7400.– Оп. 1.– Спр. 7.
3. Библиографические общества // Книговедение : энциклопед. слов.– М. : Сов. энцикл., 1982.– 664 с.
4. Библиологический сборник. Русские библиографические организации.– Петроград, 1915.– 47 с.
5. *Городецкий Б. М.* Местная библиография России: библиография и краеведение, топовиблиографические указатели и обзоры / Б. М. Городецкий.– Краснодар, 1922.– 35 с.
6. Історія Одеського університету за 100 років / відп. ред. О. І. Юрженко.– Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1968.– 423 с.
7. *Линниченко И. А.* Задачи библиографии: речь, произнес. в собр. Одес. библиогр. о-ва при Новорос. ун-те 14 мая 1911 г. / И. А. Линниченко.– Одесса : Центр. тип., 1911.– 12 с.
8. *Линниченко И. А.* Памяти С. И. Андросова / И. А. Линниченко // Одес. новости.– 1915.– 13 окт.
9. *Линниченко И. А.* Первая годовщина / И. А. Линниченко // Изв. Одес. Библиогр. о-ва при Импер. Новорос. ун-те.– 1912.– Т. 1, вып. 8. – С. 284–285.
10. Лука Алексеевич Чижилов. 1861–1924 : [біобібліогр. покажч.] / ОГНБ ім. М. Горького ; упоряд. Г. Д. Зленко.– Одеса, 1993.– 27 с.
11. *Машкова М. В.* История русской библиографии начала XX века (до октября 1917 года) / М. В. Машкова.– М. : Книга, 1969.– 492 с.
12. *Мильская А.* [Рецензия] / А. Мильская // Изв. Одес. Библиогр. об-ва при Импер. Новорос. ун-те.– 1913.– Т. 2, вып. 2.– С. 64–72.– Рец. на кн.: Алчевская Х. Передуманное и пережитое: дневники, письма, воспоминания.– М. : тип. т-ва И. Д. Сытина, 1912.
13. *Музичко О. С.* Одеські бібліографічні товариства в науковому та громадському житті першої третини ХХ ст. / О. С. Музичко // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство.– 2009.– Т. 14, вип. 19.– С. 109–127.
14. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865–2015) / гол. ред. І. М. Коваль ; Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова.– Одеса: ОНУ, 2015.– 963 с.
15. *Парцевский А. С.* К биографии К. Н. Леонтьева / А. С. Парцевский // Изв. Одес. Библиогр. об-ва при Импер. Новорос. ун-те.– 1913.– Т. 1, вып. 7.– С. 255–260.
16. Петр Лаврович Лавров. Дополнительные материалы для собрания его сочинений / сост. Л. Чижилов // Изв. Одес. Библиогр. об-ва при Импер. Новорос. ун-те.– 1914.– Т. 3, вып. 6.– С. 300–302.
17. *Попельницкий А.* Редкие издания по истории крепостной зависимости / А. Попельницкий // Изв. Одес. Библиогр. об-ва при Импер. Новорос. ун-те.– 1913.– Т. 2, вып. 5.– С. 227–229.
18. *Т. А. Олекса Захарович Попельницкий* / Т. А. // Бібліологічні вісті: наук. часопис книгозн.– Київ, 1929.– № 2–3 (19–20).– С. 97–98.
19. Устав Одесского библиографического общества при Новороссийском университете.– Одесса, 1911.– 15 с.
20. *Филиппов И.* Неумирающие темы : лит. очерки / И. Филиппов.– Одесса : Г. Н. Навроцкий, 1913.– 99 с.
21. *Филиппов И. И.* [Рецензия] / И. Филиппов // Изв. Одес. Библиогр. об-ва при Импер. Новорос. ун-те.– 1914.– Т. 3, вып. 6.– С. 302–304.– Рец. на журн.: Летопись войны 1914 г. В лето Рождества 1914, от сотворения мира 7422 / [ред.-изд. Д. Дубенский.– 1914.– № 1–24].
22. *Флоровский А. В.* Памяти Льва Степановича Мацевича / А. В. Флоровский.– Одесса : Слав. тип. Е. Хрисогелос, 1916.– 16 с.

References

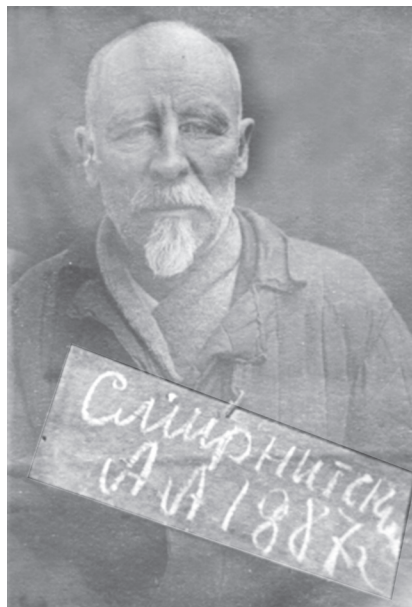
- [1]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti. Fund 45, inventory 4, dossier 2847.
- [2]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti. Fund R-7400, inventory 1, dossier 7.
- [3]. Bibliograficheskie obshchestva [Bibliographic Societies]. *Knigovedenie: entsiklopedicheskiy slovar [Book Science: Encyclopedic Dictionary]*. M., 1982, 664 p.
- [4]. Bibliologicheskii sbornik. Russkie bibliograficheskie organizatsii [Bibliological collection. Russian bibliographic organizations]. Petrograd, 1915, 47 p.
- [5]. Gorodetskiy B. M. *Mestnaya bibliografiya Rossii: bibliografiya i kraevedenie, topobibliograficheskie ukazateli i obzory [Local bibliography of Russia: bibliography and local history, topobibliographic indexes and reviews]*. Krasnodar, 1922, 35 p.
- [6]. *Istoriia Odeskoho universytetu za 100 rokov [History of Odessa University for 100 anniversary]*. Kyiv, 1968, 423 p.
- [7]. Linnichenko I. A. *Zadachi bibliografii [Bibliography tasks]*. Odessa, 1911, 12 p.
- [8]. Linnichenko I. A. Pamyati S. I. Androsova [In memory of S. I. Androsova]. *Odesskie novosti [The Odessa news]*. 1915, 13 Okt.
- [9]. Linnichenko I. A. Pervaya godovshchina [The first anniversary]. *Izvestiya Odesskogo Bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [News of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysky University]*, 1912, t. 1, no. 8, pp. 284–285.
- [10]. Zlenko G. D. *Luka Alekseevich Chizhikov. 1861–1924: [biobibliogr. pokazhch.] [Luka Alekseevich Chizhikov. 1861–1924: [biobibliographic index]]*. Odesa, 1993, 27 p.
- [11]. Mashkova M. V. *Istoriya russkoy bibliografii nachala XX veka (do oktyabrya 1917 goda) [History of Russian bibliography of the early 20th century (until October 1917)]*. M., 1969, 492 p.
- [12]. Mil'skaya A. Retsenziya [Review]. *Izvestiya Odesskogo Bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [News of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysky University]*. 1913, t. 2, no. 2, pp. 64–72.
- [13]. Muzychko O. E. Odeski bibliografichni tovarystva v naukovomu ta gromadskomu zhitti pershoi tretyny XX st. [Odessa bibliographic society in the scientific and community life of the first third of the XX century]. *Visnik Odeskoho nacionalnogo universitetu. Seriya: Bibliotekoznavstvo, bibliografiznavstvo, knigoznnavstvo [Bulletin of the Odessa National University. Series: Bibliothecology, bibliographic knowledge, bibliographic knowledge]*. 2009, vol. 14, iss. 19, pp. 109–127.
- [14]. *Odeskyyi nacionalnyi universitet imeni I. I. Mechnikova. Istoriia ta suchasnist (1865–2015) [Odessa National University of Name I. I. Mechnikov. History and participation (1865–2015)]*. Odesa, 2015, 963 p.
- [15]. Partsevskiy A. S. K biografii K. N. Leonteva [To the biography of K. N. Leontiev]. *Izvestiya Odesskogo Bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [News of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysky University]*. 1913, t. 1, no. 7, pp. 255–260.
- [16]. Petr Lavrovich Lavrov. Dopolnitelnye materialy dlya sobraniya ego sochineniy [Peter Lavrovich Lavrov. Additional materials for the collection of his works]. *Izvestiya Odesskogo Bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [News of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysky University]*. 1914, vol. 3, no. 6, pp. 300–302.
- [17]. Popelnitskiy A. Redkie izdaniya po istorii krepostnoy zavisimosti [Rare publications on the history of serfdom]. *Izvestiya Odesskogo Bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [News of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysky University]*. 1913, vol. 2, no. 5, pp. 227–229.
- [18]. T. A. Oleksa Zakharovich Popelnitskiy. *Bibliologichni visti: nauk. chasopis knigozn [Bibliological news: a scientific journal of bibliography]*. 1929, no. 2–3 (19–20), pp. 97–98.
- [19]. *Ustav Odesskogo bibliograficheskogo obshchestva pri Novorossiyskom universitete [Charter of the Odessa Bibliographic Society at Novorossiysky University]*. Odessa, 1911, 15 p.
- [20]. Filippov I. *Neumirayushchie temy: Lit. Ocherki [Undying Themes: Lit. essays]*. Odessa, 1913, 99 p.
- [21]. Filippov I. I. Retsenziya [Review]. *Izvestiya Odesskogo Bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [News of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysky University]*. 1914, t. 3, no. 6, pp. 302–304.
- [22]. Florovskiy A. V. *Pamyati Lva Stepanovicha Matseevicha [In memory of Lev Stepanovich Matseevich]*. Odessa, 1916, 16 p.

Надійшла 21.10.2021 р.

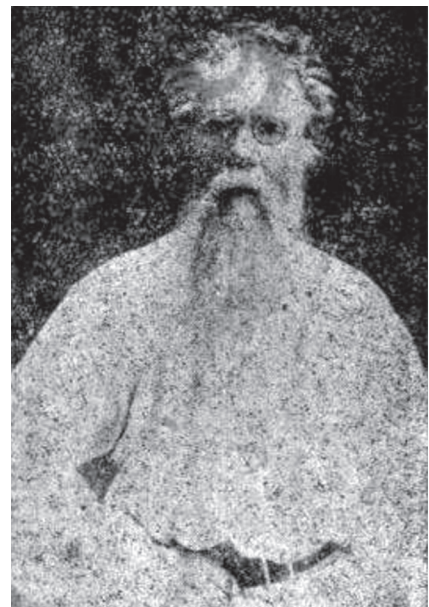
Ілюстрації

Іл. 1

Іл. 2. Попельницький
Олексій Захарович

Іл. 3. Смирнітський
Олександр Олександрович

Muzychko O. E.,

Doctor of Historical Sciences (D. Sc.)

Professor at the Department of History of Ukraine

Odesa I.I. Mechnikov National University,

12 Elisavetinska St., Odesa, 65082, Ukraine

tel.: (0482) 723 58 42

e-mail: sandro06@ukr.net

**«NON-PROFESSORAL CORPORATION»: NON-ACADEMIC
EMPLOYEES OF THE ODESA BIBLIOGRAPHIC SOCIETY
(TO THE 110TH ANNIVERSARY OF THE FIRST ASSOCIATION
OF BIBLIOLOGISTS IN UKRAINE)**

Summary

The purpose of this article is to study how individuals who did not work in universities or academies, were teachers of secondary educational institutions, officials, and public figures took part in the activities of the Odesa Bibliographic Society. In the history of OBS, we can distinguish the following stages: 1) 1911–1914 – the stage of stability, prosperity; 2) 1914–1917 – the stage in the conditions of the first World War, which had a significant impact on the subject, personnel, etc.; 3) 1917–1919 – the period of crisis in the conditions of revolutionary events, when OBS increasingly operated not because of, but in spite of circumstances; 4) 1920–1923 – the period of adaptation to new conditions communist reality, where OBS acted as a bearer of previous traditions. In the end, this was led to the liquidation of the society in its original form, but, at the same time, in fact, the transformation into a Ukrainian bibliographic society, which largely continued the traditions of the “old”. During all these stages, non-academic individuals played an important role in the development of OBS. They participated in all aspects of the OBS’s activities, in particular, replenishing the society’s library, reading reports, and so on. Among them, a large and active group consisted of women, which was a unique phenomenon for the culture of Odessa. They were high school teachers, representatives of the city’s elite. A fairly active role in the life of society, in addition to Odesa members, was played by those who were outside of Odessa. Most often, such persons did not take an active part in societies. But MBT managed to break this trend, as evidenced by the examples of Londoner V. S. Isakovich, Petersburgers O. S. Partsevsky, O. Z. Popelnitsky, M. G. Martynov, a citizen of Riga V. E. Cheshikhin. For the trends of the beginning twentieth century, it is significant that exactly the involvement of non-academic members led to the transformation of OBS into one of the most prominent centers of popularization of Ukrainian culture in Odessa, that was most clearly reflected in the reports of L. O. Chizhikov, S. P. Shelukhin, N. M. Lazurskaya, O. O. Smirnitsky, A. P. Milskeya and others. Thus, we have an example of successful activity of a scientific society, primarily due to the expansion of its social base and the involvement of the public. Popularization of science, blurring the line between “heavy” science for science and public science is quite modern, relevant trend that has both pros and cons. Historical experience should contribute to the development of the most successful approaches.

Keywords: Odesa, Bibliographic Society, bibliography, bibliography, intellectuals